

УДК 632:651

ФІТОНЕМАТОДИ ЕПІФІТНИХ МОХІВ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛІССЯ

Шевченко В.Л., Жиліна Т.М.

Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка
вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Україна
valeosh@rambler.ru

Угруповання безхребетних тварин епіфітних біотопів привертають увагу дослідників різних систематичних груп в плані використання їх як біоіндикаторів. Найбільш чисельною групою серед багатоклітинних бріобіонтів є нематоди [4].

Вивчення нематод мохів проводилось в Іспанії, Італії, Польщі, Болгарії, Швеції, Швейцарії, Чехії, Грузії, Америці. На теперішній час в мохах, які зустрічаються на ґрунті, каменях, стовбурах дерев виявлено близько 234 види нематод [2]. Але в більшості випадків відомості про видовий склад і багатство фауни нематод у епіфітних мохах деяких регіонів Європи залишаються уривчастими. На території Лівобережної України нематоди мохів не досліджувалися. Мета роботи: встановити видовий склад нематод епіфітних мохів Чернігівського Полісся.

Матеріали і методи. Дослідження проводили впродовж 2010-2013 років в м. Чернігові (центральна частина міста, заказник місцевого значення «Ялівщина», агробіостанція ЧНПУ, лісопарк «Кордівка»), Семенівському районі (лісовий заказник «Рим-Погорільська дача»), Городнянському районі (гідрологічний заказник «Петрове», заповідне урочище «Гніздищанська дача»), Ріпкинському районі (с. Олешня), Коропський район (Мезинський національний природний парк). Мох відбирали з дерев на висоті 100-120 см та формували середній зразок. Проаналізовано 62 зразки епіфітних мохів.

Виділення нематод проводили лійковим методом Бермана. Експозиція становила 48 год., після чого нематод фіксували ТАФом та виготовляли водно-гліцеринові мікропрепарати [1]. Визначення видового складу нематод проводили за допомогою мікроскопа ЛОМО МИКМЕД 1, використовували вітчизняні та зарубіжні визначники.

Таксономічна структура нематод наведена у відповідності до “Freshwater nematodes: ecology and taxonomy” [3], проте залишаючи в ранзі ряду таксон Tylenchida (Siddiqi, 1986).

Результати та їх обговорення. Зразків, які б не містили нематод, виявлено не було. Чисельність фітонематод в зразках різнилась і коливалась в межах від 6 до 1668 особин в 10 г незалежно від кліматичних умов (зразки мохів відбирали з січня по грудень) та деревних порід (зразки відбирали з стовбурів липи серцелистої, клена звичайного, тополі білої, яблуні лісової, каштана кінського, робінії псевдоакації, дуба звичайного, верби гостролистої). Можна стверджувати, що епіфітні мохи є звичайним середовищем життя для круглих черв'яків.

Всього в епіфітних мохах було виявлено 25 видів нематод, з яких 19 визначено до виду. Визначені види належать до 8 рядів. Представники ряду Plectida мають найвищу частоту трапляння в зразках і є найбільш масовими за чисельністю, а саме: перший показник становить – 95%, а другий (частка участі в загальній чисельності) – 58,3%. Далі, в порядку зменшення чисельності представників, ряди можна розташувати в такому порядку: Dorylaimida, Mononchida, Rhabditida, Tylenchida, Monhisterida, Enoplida, Tryplonchida.

Для характеристики структури нематодофауни визначали частку участі кожного виду в складі фауни, як відношення (%) кількості особин даного виду до загальної кількості нематод. За цим показником виявлені види були розподілені на п'ять груп: еудомінанти (10,1 % і вище), домінанти (5,1 – 10,0%), субдомінанти (2,1 – 5%), рецеденти (1,1 – 2,0%), субрециденти (нижче 1,1%).

До еудомінантів віднесли 4 види – *Plectus parietinus*, *P. cirratus*, *Prionchulus muscorum*, *Mesodorylaimus bastiani* та *Eudorylaimus circulifera*. Домінантами були види *Panagrolaimus rigidus*, *Eudorylaimus carteri*, субдомінантами – *Laimaphelenchus penardi*, *Rhabditis brevispina*, рецедентами – *Aphelenchoides composticola*, *Wilsonema auriculatum* та *Macrolaimus taurus*, *Geomonhystera villosa*, решта видів – субрециденти.

Серед виявлених фітонематод відмічені представники п'яти еко-трофічних груп: фітогельмінти, мікогельмінти, сапробіонти, всеїдні та хижакі. Більш поширеною і різноманітною групою виявилися сапробіонти (11 видів). По три види належать до мікогельмінтів та хижаків. Два види всеїдні. Еко-трофічна група фітогельмінти в зразках епіфітних мохів представлена лише одним видом.

Висновки. Одержані перші відомості про нематодофауну епіфітних мохів з території Чернігівського Полісся. Визначено 19 видів з 8 рядів. Чисельність нематод формується за рахунок представників двох рядів, а саме: Plectida та Dorylaimida. Серед трофічних груп домінують як за чисельністю, так і за видовою різноманітністю сапробіонти.

Література:

1. Кирьянова Е.С. Паразитические нематоды растений и меры борьбы с ними: в 2 т. / Е.С. Кирьянова, Э.Л. Кралль. – Л.: Наука, 1969. – Т.1. – 443 с.
2. Barbuto M. and Zullini A. Moss inhabiting nematodes: influence of the moss substratum and geographical distribution in Europe // Nematology. - Vol. 8(4), 2006. – P. 575-582.
3. Freshwater nematodes: ecology and taxonomy / E. Abebe, István Andrásy, W. Truanspurger. – Wallingford, Oxfordshire, UK ; Cambridge, MA, USA : CABI Pub., 2006. – P. 13-30.
4. Sayre R. M. and Brunson L. K. 1971. Microfauna of moss habitats // Amer. Biol. Teacher Feb., 1971. – P. 100-102, 105.
5. Zullini, A. & Peretti, E. Lead pollution and moss inhabiting nematodes of an industrial area // Water, Air and Soil Pollution. - 27, 1986. – P. 403-410.